

Chylarecki P., Sikora A., Ceniań Z. (red.). 2009. Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny dotyczący gatunków chronionych Dyrektywą Ptasią. GIOŚ, Warszawa

Obecność Polski w Unii Europejskiej pociągnęła za sobą wyznaczanie obszarów najcenniejszych dla ptaków i objęcie ich ochroną w ramach sieci Natura 2000. Dla terenów tych opracowywane są obecnie plany zadań ochronnych, których głównym celem ma być zapewnienie utrzymania w nie-pogorszonej formie populacji występujących tam ptaków (i ich siedlisk), będących przedmiotem ochrony poszczególnych ostoi. Sposobem kontroli stanu populacji wybranych gatunków jest odpowiedni ich monitoring. W naszym kraju do tej pory nie było opracowań omawiających w szerszym stopniu zasady inwentaryzacji i monitoringu cennych gatunków ptaków. Ponadto wielokrotnie podkreślaną bolączką było nieprzewodzenie badań według ustandaryzowanych metod, dających możliwość porównania wyników z różnych powierzchni i/lub w różnej skali czasowej (np. Tomiałojć 2000, Tomiałojć & Stawarczyk 2003).

W roku 2009 ukazała się książka pod redakcją P. Chylareckiego, A. Sikory i Z. Ceniań, która powinna w sposób znaczący rozwiązać powyższe problemy. Poradnik metodyczny do monitoringu ptaków lęgowych jest pozycją, na którą z pewnością czekała duża część naszego środowiska ornitologicznego. Na ponad 600 stronach zespół 49 krajowych ornitologów przedstawił metody kontroli terenowych i sposoby oceny liczebności 73 gatunków ptaków chronionych w ramach Dyrektywy Ptasiej. Książka została wydana na dobrej jakości papierze, posiada przejrzysty układ tekstu i ozdobiona jest kolorowymi fotografiami G. Leśniewskiego.

Poradnik składa się z czterech głównych rozdziałów. Dwa pierwsze autorstwa P. Chylareckiego, omawiające cele i elementy planowania monitoringu, opierają się na bogatej literaturze i doświadczeniu własnym autora. Przedstawione w nowatorski sposób, ukazują czytelnikowi, jak ważne jest odpowiednie zaplanowanie monitoringu, służące późniejszej analizie zgromadzonych danych w dłuższym okresie czasowym. Szczególnie rozdział 2 (Elementy planowania monitoringu) wydaje się kluczowym w celu zrozumienia, na czym polega wiarygodny i precyzyjny monitoring, służący ocenie trendów populacyjnych ptaków na obszarach chronionych. Zwrócono tam uwagę na ważne składowe monitoringu, jakimi są m.in. przedmiot monitoringu, wykrywalność gatunku, wybór powierzchni próbnych i odpowiedniej metodyki, czy analiza zebranych danych. Konkluzja tych dwóch rozdziałów wydaje się być oczywista, ale jakże ważna: właściwe zaplanowanie monitoringu decyduje o możliwości uzyskania użytecznych, wiarygodnych i powtarzalnych danych.

W rozdziale 3 omówiono metody monitoringu wybranych grup gatunków: kaczek (M. Bartoszewicz), szponiastych (Z. Ceniań), mew i rybitw (M. Zagalska-Neubauer i G. Neubauer) oraz sów (R. Mikusek). Za pewne niedociągnięcie tego rozdziału można uznać brak opisanie tu metodyki dla siewkowców i wróblowych.

Rozdział 4 to *clou* tej książki. Na ponad 500 stronach zostały opisane metody monitoringu wszystkich gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej gniazdujące w Polsce. Omówiono nawet gatunki wyjątkowo u nas lęgowe (np. perkoz rogaty *Podiceps auritus*, orzełek *Aquila pennata*, roróg *Falco cherrug* czy mornel *Charadrius morinellus*). Opis każdego gatunku ustandaryzowano według jednolitego schematu. W punktach 1–4 przedstawiono podstawowe dane o statusie gatunku w kraju, jego wymogach siedliskowych, terytorializmie i biologii lęgowej (opisy: gniazda, okresu lęgowego, wielkości zniesienia, inkubacji, piskląt i identyfikacji lęgu). Przy części gatunków powyższe punkty scharakteryzowano na podstawie danych z Polski, co znacznie podnosi ich wartość. Najważniejsze informacje zawierają punkty 5–7, omawiające strategię liczeń monitoringowych, techniki kontroli terenowej oraz interpretację zebranych danych. Znajdujemy tu kluczowe pytania i zarazem odpowiedzi na nie. Czy liczenia danego gatunku należy zaplanować na całości obszaru, czy na powierzchniach próbnych? Jaka metodyka będzie najbardziej skuteczna dla efektywnego wykonania liczenia poszczególnych gatunków? Na jakie siedliska zwrócić szczególną uwagę, ile kontroli, w jakim terminie i porze doby będą najbardziej odpowiednie, i jak powinien wyglądać

przebieg kontroli w terenie? Rozdział kończą informacje o sposobach wyszukiwania gniazd, zaleceniach negatywnych oraz zasadach bezpieczeństwa ptaków i obserwatora podczas kontroli. Wzbogaceniem tego rozdziału są ryciny przedstawiające fenologię głównych etapów okresu lęgowego oraz tabele z kryteriami statusu lęgowego poszczególnych gatunków. Nie sposób nie zauważyć udanych rysunków ptaków autorstwa M. Maniakowskiego i K. Zająca, zdobiących opisy gatunkowe. Opisy poszczególnych gatunków różnią się zarówno objętością, jak i ilością zawartych w nich informacji. W wielu przypadkach autorzy omawiając wybrane gatunki oparli się na własnych niepublikowanych badaniach. Mnie usatysfakcjonowały w szczególności rozdziały o bąku *Botaurus stellaris*, żurawiu *Grus grus*, ptakach szponiastych i sowach.

Nie obyło się – jak to w przypadku wielu dzieł o takiej objętości – bez drobnych niedociągnięć. Błędem jest użycie łacińskiej nazwy czapli białej – *Casmerodius albus* (s. 123). Mimo stosowania jej w wielu krajach europejskich, w Polsce oficjalnie wciąż obowiązuje nazwa *Egretta alba* (Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Także w przypadku rybitw: białoczelnej i białowąsej, aktualnie obowiązujące nazwy to odpowiednio *Sternula albifrons* i *Chlidonias hybrida* (Stawarczyk 2004, 2005), a nie *Sterna albifrons* i *Chlidonias hybridus* jak w tekście poradnika (ss. 427 i 435). Ponadto według obecnego układu systematycznego (Stawarczyk 2004, www.komisjafaunistyczna.pl), rozdział omawiający poszczególne gatunki powinien rozpoczynać się od łabędzia krzykliwego *Cygnus cygnus*, a nie jak w książce – od perkoza rogatego (s. 91).

Jak piszą redaktorzy – podręcznik powinien trafić w ręce każdego, kto wykonuje lub planuje monitoring ptaków na obszarach chronionych. Niestety wadą (chyba zarazem jedyną!) tej książki jest jej niesatysfakcjonująca dostępność, gdyż nie jest ona dostępna w sprzedaży. Można ją zdobyć m.in. przez kontakt z poszczególnymi autorami tekstów lub w ramach zamówienia poprzez organizacje pozarządowe. Ogranicza to dość mocno dotarcie do niej wszystkim zainteresowanym. Dlatego dobrym rozwiązaniem ma być umieszczenie jej w postaci pliku pdf na stronie internetowej wydawcy – Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska.

Omawiana książka jest na pewno novum na naszym podwórku ornitologicznym, a po jej lekturze każdy powinien być zadowolony z efektu osiągniętego przez redaktorów. Można mieć nadzieję, że pozycja ta pociągnie za sobą kolejne, o tak interesującej tematyce, jaką jest monitoring ptaków.

Literatura

- Stawarczyk T. 2004. Zmiany w taksonomii ptaków Palearktyki Zachodniej. Not. Orn. 45: 101–108.
Stawarczyk T. 2005. Dalsze zmiany w taksonomii ptaków krajowych. Not. Orn. 46: 241–243.
Tomiałojć L. 2000. Naruszenie metodyki liczenia ptaków i zasad ogłaszania wyników. Not. Orn. 41: 71–82.
Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.

Łukasz Ławicki